

De Eerste Bossche Wand

Een tekening door Antoon Derkinderen

Maureen Trappeniers *

Een van de opmerkelijkste bezienswaardigheden in het stadhuis van Den Bosch is de wandschildering door Antoon Derkinderen in de entreehal.

Deze zeventiende-eeuwse ruimte wordt al meer dan honderd jaar gedomineerd door twee wandvullende schilderijen in gedempte kleuren.

Voor de vluchtige bezoeker zal niet direct duidelijk zijn wat hier wordt uitgebeeld, daarvoor is de voorstelling te complex en de beeldtaal te ongewoon. Bovendien verschillen beide wanden qua stijl, wat de eenheid niet vergroot. De waardering van de schilderijen zal daar zeker mee samenhangen. In hun eigen tijd waren de *Bossche Wand*en, zoals ze al gauw gedoopt werden, een heftig bediscussieerde openbare zaak met uitgesproken voor- en tegenstanders. Die discussie is historie geworden, al wordt er van tijd tot tijd nog een publicatie aan gewijd. Het kunstwerk heeft, als onderdeel van een gemeentelijk monument, inmiddels een beschermde status gekregen en is in 1991 grondig gerestaureerd.

De voorstelling ligt dicht bij huis. Op de linker wand wordt de stichting van de stad door Hertog Hendrik van Brabant in 1185 afgebeeld, tegen het historische kader van de kruistochten, de toenmalige heersers en de Bossche barmhartigheid; op de rechter wand is de kathedraal van Sint-Jan en het geloof der Bosschenaren het centrale thema.

Het Noordbrabants Museum heeft onlangs een voorstudie voor een figuur uit de eerste *Bossche Wand* gekocht: een krachtige krijttekening van een bijna levensgrote werkman uit het middenpaneel over de stichting van de stad. Het is één van Derkinderens werktekeningen op groot formaat, gemaakt op de zolder van het weeshuis in Den Bosch, in de aanloop tot de uitvoering in olieverf op doek. In de museumcollectie bevindt zich ook een voorstudie van de complete schildering. Beide werken geven samen inzicht in de werkwijze van Antoon Derkinderen. De tweede *Bossche Wand* blijft hier verder buiten beschouwing.

Derkinderens eerste plan voor de decoratie van het stad-

Antoon Derkinderen (Den Bosch 1859-1925 Amsterdam). Staande werkman, voorstudie voor een figuur uit het hoofdafereel van de 'Eerste Bossche Wand', 1891. (Zwart krijt op papier, 135 x 85 cm; collectie Noordbrabants Museum)

huis, uit 1883, bestond uit een reeks van acht schilderijen over de geschiedenis van 's-Hertogenbosch. Dit was zijn eigen initiatief, met het oog op de viering van het 700-

jarig bestaan van de stad in 1885. Derkinderen had zich georiënteerd op historische cycli in stadhuizen in Belgische, Duitse en Franse steden, waar de traditie van de stadshistorie breed was uitgemeten in grote, realistische schilderijen. In 1884 gaf het departement 's-Hertogenbosch van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen Derkinderen de opdracht om één schilderij te maken voor de stad Den Bosch, als tegenprestatie voor zijn opleiding tot kunstenaar die door het Nut betaald was. Pas in 1891 kwam deze opdracht tot uitvoering en bovendien in een compleet andere gedaante, namelijk de schildering zoals die nu nog bestaat. Uit de nieuwe opzet ervoor, zoals de aquarel in de museumcollectie laat zien, blijkt dat Derkinderens opvattingen over wat een passende decoratie was inmiddels radicaal veranderd waren.

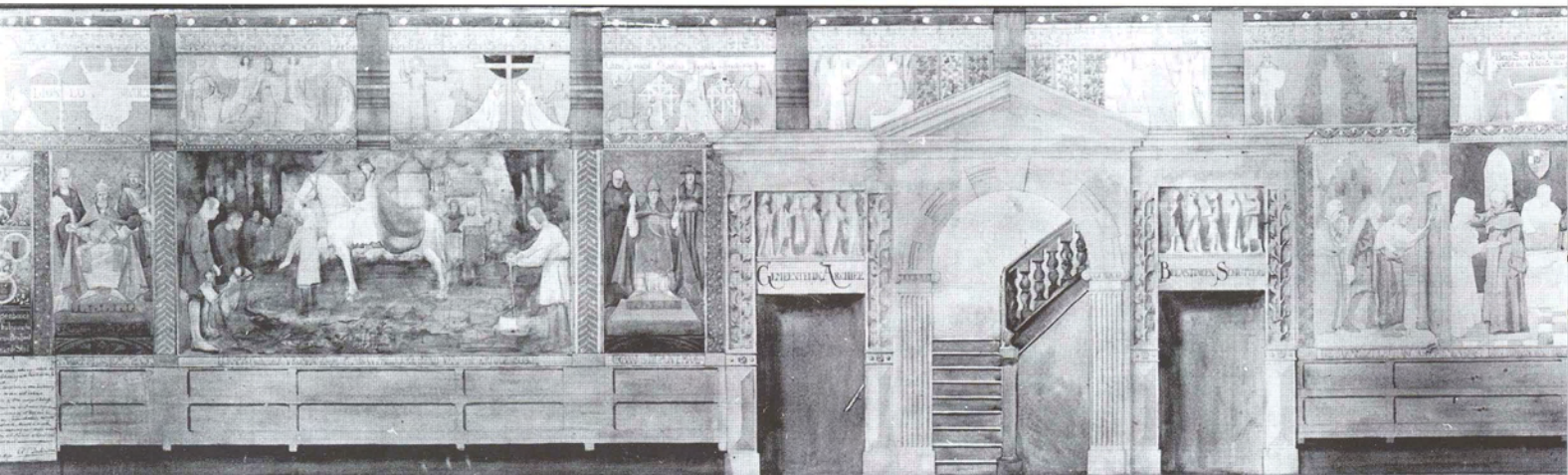
Welke denkbeelden heeft Toon Derkinderen, zoals hij onder intimi heette, zich tussen 1883 en 1889 eigen gemaakt? Derkinderen bleek ontvankelijk te zijn voor het voorbeeld van Wagners *Gesamtkunst*, voor het geromantiseerde verlangen naar het middeleeuwse gildeverband. Hij werd sterk beïnvloed door de opvattingen van zijn hoogleraar op de Rijksacademie J.A. Alberdingk Thijm, die de noodzaak van samenhang tussen kunst en maatschappij benadrukte en er vanuit ging dat goede kunst bezielende en verheffende krachten bevatte. Derkinderen ontwikkelde het denkbeeld dat een hechte samenwerking tussen de verschillende kunststakken nodig was – zoals bij de middeleeuwse kathedraalbouw – opdat een kunst zou ontstaan die voor de gemeenschap, dus voor iedereen, toegankelijk zou zijn in een openbaar gebouw. Hij kwam tot de stellige overtuiging dat zijn kunst zowel uit de

samenleving moest voortkomen, als voor die samenleving bestemd moest zijn.

In deze opvatting paste het niet om de historische gebeurtenissen als zodanig tot in detail uit te beelden. Integendeel, het ging erom de essentiële elementen eruit te destilleren, zoals de religie, die richtinggevend zou zijn geweest voor de Middeleeuwen. Om daaraan uitdrukking te geven moest de kunst gebruik maken van symbolen en geabstraheerde beelden. Derkinderens kunst, ook zijn glas-in-lood ramen en boekverluchting, werd *gemeenschapskunst* genoemd omdat zij sterk de nadruk legde op een maatschappelijk-ideële instelling.

Vanwege deze principes brak Derkinderen, als eerste in Nederland, met de negentiende-eeuwse traditie om historische onderwerpen herkenbaar, kleurig en levendig uit te beelden in losse schilderijen. Tijdgebonden uitingen in realistische vorm zouden hun betekenis voor toekomstige generaties verliezen, meende hij. Verheven ideeën in geabstraheerde vorm zouden blijven aanspreken. In de eerste *Bossche Wand* is het hoofdfaerel, de stichting van de stad, geen verslag van het daadwerkelijke bouwen, maar een 'monument ter verheerlijking van een daad van algemeen belang'. De indeling van het muurvlak door consoles en doorgangen is bewust gebruikt om de voorstelling in verschillende vakken in te delen. De kleur is gedempt gehouden als in een fresco en het perspectief is nagenoeg uitgebannen om het vlak niet te doorbreken. De kunst moest de architectuur respecteren. Alle niet noodzakelijke details, waarvan Derkinderen zich in de voorbereidende fase zo nauwkeurig had vergewist, liet hij weg. Zo bleef van de voorstelling, waaruit elke dynamiek was verdwenen, een monumentaal, statisch beeld over, ingekaderd in een strenge vormgeving. Door de openbaarheid van het kunstwerk in het hart van stad, 'waar men zich voelt opgaan in dat groot maatschappelijk geheel', beantwoordde het bovendien aan de absolute voorwaarde van een intensieve wisselwerking met het publiek.

Antoon Derkinderen, voorstudie voor de 'Eerste Bossche Wand' 1889. Aquarel, 55 x 200 cm; collectie Noordbrabants Museum (langdurig bruikleen Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, Departement 's-Hertogenbosch).

De 'Blijde Inkomste' van 1356.
Fantasietekening door Antoon Derkinderen voor het eerste ontwerp (1884) van de 'Eerste Bosche Wand'. Dit ontwerp is niet uitgevoerd. Getoond wordt hoe hertog Wenceslaus, staande naast zijn gemalin hertogin Johanna van Brabant, bij gelegenheid van deze Inkomste in 's-Hertogenbosch een privilegebrief aan het stadsbestuur overhandigt.
(Foto: Noordbrabants Museum)

Terug naar onze staande mannenfiguur. Aan de gedetailleerde uitwerking van zijn gezicht en lichaamshouding te zien, heeft Derkinderen de man naar het leven getekend. Hij is op het formaat uitgebeeld dat hij in de schildering heeft; daarnaast zijn ook kleinere figuurstudies bekend. Derkinderen heeft de figuur niet in een actieve houding laten poseren, zoals hij in 1883 nog gedaan zou hebben, maar heeft hem iets beschouwelijks en tegelijk heroïsch meegegeven. Dit zijn kenmerken die zich lenen om versterkt te worden in een minder realistische voorstelling, omdat het daar op stellige lijnen en duidelijke vormen en restvormen aankomt. De recensent van het Noordbrabants Dagblad van 12 januari 1892 formuleerde het als volgt: 'De personen zijn dan ook niet behandeld als

portretten, maar als symbolen van de waardigheid of den maatschappelijken stand, dien zij vertegenwoordigen en even symbolisch is hun handelen en optreden.' Wat de vergelijking tussen tekening en aquarel duidelijk maakt, is dat als stileren het doel is, een overtuigende, realistische tekening juist het uitgangspunt moet zijn.

- Maureen Trappeniers is conservator moderne kunst Noordbrabants Museum

Literatuur

Antoon Derkinderen 1859-1925, catalogus tentoonstelling Noordbrabants Museum 1980, Amsterdams Historisch Museum 1981, Drents Museum 1981.